

תמצית הלכות ליל הסדר

פוסק הישיבה, הרב אפרים רובינשטיין שליט"א

ה. **חיוב נשים בהגדה:** יש מחלוקת בין הראשונים אם חיוב הנשים שבא מכוח "אף הן היו באותו הנס" - אם הוא חיוב מדאורייתא, או רק מדרבנן. המחלוקת הזו היא מחלוקת בין בעלי התוס'. הגרי"ש אלישיב סובר, שהחיוב לנשים לספר את ההגדה הוא חיוב מדאורייתא, כיון שמצות ההגדה ניתנה לפני מתן תורה. כך או כך, הנשים חייבות בהגדה ויש להקפיד על כך, לפחות לשמוע את ההגדה כולה.

ו. **המצוה העיקרית היא, לספר בדרך של שאלות ותשובות.** אפילו אדם שאין לו ילדים שואל ועונה. אפילו כולנו חכמים וכו' מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים.

ז. **הסיבה:** את כל מצוות האכילה בליל הסדר יש לקיים בהסיבה, למעט אכילת המרור (אפילו בכרפס יש להסב לכתחילה). ההסיבה היא לעיכובא. אמנם ביחס לנשים האשכנזים סומכים קצת על שיטת ראבי"ה (שכתב שהיום לא נוהגים להסב), ולכן פוסקים שנשים אינן חייבות להסב. לספרדים, הנשים ג"כ צריכות להסב.

ח. אם לא היסב: בארבע כוסות: לספרדים - אם לא היסב בשתיית הכוסות, חוזר בכולן. מ"ב - אם לא היסב בשתיית כוס שלישית ורביעית, לא יחזור. סומכים בזה על שיטת הראבי"ה, וכן שלא יראה כמוסיף על הכוסות. אך אם לא היסב בכוס השנייה,

א. בתחילת הלילה, לפני הסדר, יש לכוון לצאת ידי חובת מצוות הלילה. כמו כן, בקידוש יש לכוון בברכת "שהחיינו" על שאר מצוות החג.

אשה שכבר בירכה ברכת שהחיינו בזמן הדלקת הנרות, תענה אמן בשעת הקידוש. אמנם, בשאר החגים לא תענה אמן על ברכת הבעל בקידוש, אך בליל הסדר כיון שישנן מצוות נוספות בלילה שהברכה תחול עליהן, יש לה לענות אמן.

כל המסובים צריכים להחזיק את כוס היין ביד.

ב. רצוי לקרוא יחד עם עורך הסדר את כל ההגדה למרות שהוא מוציא את כולם ידי חובה מדין 'שומע כעונה'. מלבד זה, יש מצוות "והגדת לבנך" המוטלת על כל אב לבניו (לא יסמוך על קריאת ההגדה של עורך הסדר), וכן רצוי שגם הסב יספר סיפור יציאת מצרים לנכדיו.

ג. מהרי"ל היה נוהג להוציא את כלי הזהב והכסף היפים ביותר (שהיה לוקח משכון מגויים) ולהניחם על השולחן, וכתוב שיכול לנהוג שררה בלילה זה (בכך הוא מכפר על מה שנהג שררה שלא כהוגן במשך השנה).

ד. בקריאת ההגדה יש להשתדל שלא לדבר דברים בטלים, ולקרוא באימה ויראה ובכובד הראש הראוי.

חוזר. כיוון שאין בעיה לשתות עוד כוסות בין שנייה לשלישית ואינו נראה כמוסיף על הכוסות. ומעיקר הדין צריך לחזור אף אם לא היסב בראשונה, משום שמותר לשתות עוד כוסות בין ראשונה לשנייה. אך המ"ב כותב שהיום לא נוהגים לשתות יין של רשות בין כוס ראשונה לשנייה. ועוד, שאשכנזים מברכים על כל כוס וכוס, וא"כ, כיון שמברך עליו נראה כמוסיף, ולכן לא יחזור אלא בשניה.

באכילת המצות חייבים הסיבה בכזית ראשון, בכזית של כורך ובכזית של אפיקומן. כרפס - לכתחילה צריך להסב. בשולחן ערוך - רצוי ג"כ להסב, אך זהו הידור שקשה מאוד לקיימו.

ט. **אופן ההסיבה:** יש להסב על צד שמאל, אך חייבים להישען על איזה דבר ולא "באוויר". מותר להישען על המשענת של כסא חברו (שנמצא בגובה סביר ולא גבוה מיד), אך יש להניח שם כרית וכדו' כדי שיהיה דרך חירות. אם בכסא שיושב עליו יש שתי ידיות, אזי יכול להישען על הידית השמאלית. אפשר גם להסיט את הכסא בערך 45 מעלות לכיוון השולחן, ולהישען על השולחן. אך דווקא בהטיה ולא כאשר הוא יושב מול השולחן, כי אז נראה כדואג. יש אפשרות גם להישען על ברכי חברו, אך חברו אינו יכול באותו זמן ג"כ להסב ולאכול או לשתות, כי אין זה דרך חירות שמישהו נשען על ברכיו.

י. **שיעור הכוסות:** כל כוס צריכה להחזיק לכל הפחות רביעית. שתיית הכוסות בליל הסדר שונה מקידוש של שבת או יו"ט והבדלה שבהם מספיק לשתות מלא לוגמיו (בודקים זאת ע"י מילוי צד אחד של הפה). אמנם בהבדלה מקפידים לשתות רביעית שלימה כדי לא להיכנס לספק ברכה אחרונה, אך

מעיקר הדין מספיק מלוא לוגמיו. אך בליל הסדר יש לשתות לכתחילה את כל הכוס, ולפחות את רוב הכוס. המ"ב כותב שבדיעבד יצא אף במלוא לוגמיו אך הגרע"י כתב שלא יצא.

יא. שיעור זמן שתיית הכוסות: יש לשתות את הכוס בפרק זמן של שתיית רביעית (כמה שניות). אם שתה בזמן רב יותר: למ"ב - בדיעבד יצא ידי חובה אם שתה בתוך כדי אכילת פרס (דהיינו, לדעה המחמירה מדובר על שתי דקות). לגרע"י - לא יצא ידי חובה, משום שהשו"ע הביא דעה זו בשם י"א, והלכה כסתם (בילקו"י החדש חזר בו וכתב שיוצא ידי חובה בדיעבד).

יב. **אופן מדידת רביעית:** גמ': רביעית היא כמות שנכנסת בתוך מנסרה מלבנית בגודל שתי אצבעות על שתי אצבעות בגובה חצי אצבע ושבע עשיריות אצבע. אצבע - קוטר האגודל במקום הרחב ביותר שלה (לאדם בינוני), אמנם י"א שצריך לשער לפי נפח של ביצים. לכן יש מחלוקת: גר"ח נאה - אצבע היא 2 ס"מ, וא"כ רביעית היא 86 סמ"ק. חזו"א (לפי הנו"ב) - אצבע היא 2.4 סמ"ק, וא"כ רביעית היא 150 סמ"ק. הגרע"י - כתב לפי הדרהם של הרמב"ם הרי רביעית היא 81 סמ"ק. מי שנוהג כחזו"א, צריך כוס של 150, וישתה את רובה. אך בעיקרון גם אשכנזים יכולים להסתפק בכוס של 86 סמ"ק.

יג. **מה יש לשתות:** צריך לשתות יין. חוץ מזה, יש חובה לשתות יין בכל יום מימות החג (כולל חול המועד). מי שאינו מסוגל לשתות יין בארבע כוסות (זה לא גורם לו שמחה), יכול לערב יין עם מיץ ענבים. אם גם את זה אינו יכול, ישתה רק מיץ ענבים. רצוי שיהיה יין אדום אך אפשר גם לבן.

יד. כאשר שותים כוס ראשונה, ראוי לשתות את כולה (לא רק רוב), משום שצריך קידוש במקום סעודה, והסעודה מתחילה רק זמן רב לאחר מכן, ויש שיטת גאונים שיוצאים ידי חובת סעודה בכוס שלמה של יין. בנוגע לשתיית כוס ראשונה ואמירת ההגדה יש בעיה נוספת, שלא מברכים ברכה אחרונה על כוס ראשונה, ולפעמים עובר שיעור עיכול (72 דקות) בין שתייתה לבין הסעודה, ולכן רצוי לשתות ביניהם כוס מים (אמנם י"א שבשתייה שיעור העיכול הוא יותר מ-72 דקות).

יש נוהגים להדיח את הכוסות בין כוס לכוס.

טו. **כרפס:** המ"ב והגרע"י כותבים שלכתחילה יש לקחת פחות מכזית. הטעם לכך הוא משום שאם יאכל יותר, אז יתחייב בברכה אחרונה. ואמנם י"א שברכת בורא פרי האדמה פוטרת את המרור משום שלא רגילים לאכול בתוך הסעודה מרור (במיוחד לאשכנזים שאוכלים חזרת), וא"כ אינה צריכה ברכה אחרונה כי המרור הוא המשך של הכרפס. מאידך, י"א שלא צריך לכוון לפטור את המרור, כי המרור הוא בתוך הסעודה (אחר אכילת מצה), וא"כ אם יאכל כזית יתחייב בברכה אחרונה. לכן הטוב ביותר לאכול פחות מכזית.

אמנם החזו"א כותב שאדרבה, יש לאכול כזית לכתחילה, משום דאיתא בגמ' דאין אכילה פחות מכזית. אך מ"מ אין לברך ברכה אחרונה משום שחוששים לדעה שברכת הכרפס פוטרת את המרור.

טז. **שיעור אכילת המצות:** הטוב ביותר לאכול שני כזיתים ב"מוציא מצה", כזית ב"כורך", ושני כזיתים ב"צפון".

יז. **מוציא מצה:** עורך הסדר שומט את המצה התחתונה ולוקח חתיכה מהעליונה וחתיכה מהאמצעית (השבורה), שזה מראה על "לחם עוני". היות ולא ברור ממה יוצאים ידי חובה, לכן אוכלים שני כזיתים. אמנם במ"ב התחבט בזה, כי בגמ' ובראשונים (למעט הרא"ש) לא נזכר שצריך לאכול שני כזיתים, ולכן כתב המ"ב שמי שלא אכל שני כזיתים אלא אחד, יצא ידי חובה.

עורך הסדר אוכל כזית מהעליונה וכזית מהאמצעית. אמנם שאר המסובים שאין להם שלש מצות, מספיק שיאכלו כזית אחד בלבד, משום שבין כה אינם אוכלים מהמצות של הסדר.

יח. **מהו שיעור "כזית":** רמב"ם - שליש ביצה. ראשונים אחרים (וכ"פ השו"ע) - חצי ביצה.

חצי ביצה בסמ"ק: לדעת הגר"ח נאה - 27 סמ"ק. חזו"א (כמו הנו"ב) - 50 סמ"ק.

יש מחלוקת נוספת אם הולכים לפי נפח או משקל: אשכנזים - לפי נפח. ראייה מהמשנה (עוקצין ב, ח): "פת ספוגנית משתערת בכמות שהיא" - מוכח שמודדים לפי הנפח ולא לפי המשקל. ספרדים - לפי משקל. לכן הספרדים מחמירים יותר, כי משקלה הסגולי של המצה נמוך. לדבריהם אין ראייה מהמשנה הנ"ל, כי שם מדובר לגבי טומאה וטהרה, ולא לגבי אכילה. באכילה לא שייך לומר שכזית נמדד כמות שהוא, כי כתוב "ואכלת ושבעת".

יט. ספרדים נוהגים לשקול את המצות, משום שאנשים לא בקיאים בשיעורין, ובאכילת מצה שהיא דאורייתא יש להחמיר לאכול כשיעור המשקל של 27 גרם (רצוי 30 כי נופלים פירורים), וזה בערך מצת מכונה שלמה. יוצא שמי שאוכל חמש כזיתים צריך

חמש מצות מכונה. אך אפשר להקל ולאכול במוציא מצה כזית אחד כנ"ל, וכן במצת אפיקומן. וכן בכזית השני שהוא דרבנן, אפשר להקל ב-20 גרם.

לאשכנזים, כיוון שכזית הוא לפי נפת, זה יוצא במצות 25 גרם (שני שלישי מצת מכונה), אך זה בכזית ראשון. בשאר הכזיתים מספיק בין 15 ל-20 גרם (חצי מצת מכונה בערך).

כ. **שיעור זמן האכילה:** יש לאכול את שיעור כזית תוך כדי אכילת פרס ללא הפסק. י"א שתי דקות, וי"א ארבע דקות, וי"א שבע דקות (בעיקר לספרדים שאוכלים כזיתים גדולים כנ"ל). אפילו אם הפסיק באכילתו בחלוקת הכזיתים לכל בני המשפחה, אינו נחשב הפסק.

כא. מי שקשה לו לאכול מצה, יכול להרטיב את המצה במים (שלא תתמוסס), אך אסור למרוח ממרח כלשהו או לשתות תוך כדי אכילה, כדי שלא יתבטל טעם מצה.

מצות רכות - האשכנזים לא נהגו לאכלן.

כב. **מרור:** בעלה גדול של חסה יש ודאי כזית. החזו"א הקל במרור משום שהוא דרבנן, ולכן פסק שיוצאים אפילו בעלה קטן שיש בו 15-20 גרם. גם את המרור צריך לאכלו תוך כדי אכילת פרס.

כג. **כורך:** כזית מצה וכזית מרור. יש לאכול תוך כדי אכילת פרס אחת, כי הם כרוכים יחד.

כד. שולחן עורך: לא לאכול יותר מדי ולהשאיר מקום לאפיקומן שייאכל על השובע, כלומר שהשביעה תהיה כאשר אוכל את האפיקומן (ולא שיטבע לפני כן).

כה. **צפון:** אכילת האפיקומן בהסיבה. אם נזכר לפני ברכת המזון שלא היסב, חוזר לאכול אפיקומן. אם נזכר אחרי ברכת המזון, אינו חוזר.

סיום **אכילת אפיקומן:** יש לגמור את אכילת האפיקומן עד חצות הלילה, כי חוששים לדעת ר' עקיבא שיש לגמור את קרבן הפסח עד חצות. יש מהדרין גם לגמור את אמירת ההלל ושתית הכוס הרביעית לפני חצות הלילה.

כו. אין לאכול ולשתות אחר אפיקומן כלום, כדי שישאר טעם מצה בפה. אפשר להקל לשתות מים.

כז. אומרים חצי הלל לפני הסעודה וחציו לאחריה, דומיא דקרבן פסח. אמנם בדרך כלל אין לחזור על מילים בהלל, אך בליל הסדר מותר לחזור על מילים (כאשר לא משתנה המשמעות ולא בשם ה'), כי זו שירה "כליל התקדש חג" ולא כמו שאר תפילה.

כח. את כוסו של אליהו לא שותים כדי לא להוסיף על הכוסות, אלא מכסים את הכוס, ומשאירים אותו כדי לקדש עליו בבוקר.

כט. אין אוכלים בשר צלוי בליל הפסח.

(פורסם בחוברת "הגדת הכרם", אדר תשע"ה)

